

Matajur

Sped. in abb. post. gruppo
Poština plačana v gotovini
List izhaja z vsemi potrebnimi dovoljenji videmskih oblasti.
Il giornale si stampa col permesso delle Autorità della provincia di Udine.

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

UREDNIŠTVO in UPRAVA v. Mazzini, 10, Videm-Udine
Naročnina: letna 350.— lir, 6 mesečna 180.— lir

Lit. 15.—

VIDEM, 3. JULIJA 1951.

Leto II. — Štev. 20

Plašč po vetru

Demokratski tednik »Il nuovo Friuli« si je ob priliki upravnih voitev dovolil luksuz posebne številke, ki je bila posvečena prebivalstvu Nadiške in gornje Terske doline. Človek dobi čuden vtis, ko čita kar pišejo za to ljudstvo, vsekakor pa je zanimivo ugotoviti, kako skušajo potvrditi dejstva, ki pa kljub temu gledajo iz vsake vrstice. Se bolj pa smo se začudili, ko smo videli na koncu lista podpis g. Gianfranco D'Aronco, demokratsko furlanskega autonomista. O njem smo govorili že pred časom, kadar je posvetil v svojem glasilu poseben članek tistim ljudem, ki jih je imenoval propagandiste »slavo-titine«.

Takrat smo mu odgovorili na kratko in verjetno tudi pravilno, ker je rajši molčal na naš odgovor in smatral incident za zaključen. Tedaj smo se omejili samo na splošna dejstva. Ker pa se je danes povrnil na ta argument z žalitvami in obrekovanji, bomo tudi mi ponovno načeli vprašanje. Žal nam je, da moramo to storiti, ker ni ravno lepo dati toliko važnosti nekaterim osebam.

Pred nekaj leti torej je prof. D'Aronco, bil janatičen demokristjan, in tuča janatičen furlanski autonomist, ker takrat je bila Krščanska demokracija pobornica deželne samouprave, računajoč, da bo prišla na vlado s pomočjo ljudskih množic, ker je lahko računala na podporo duhovščine. Potem je prišel 18. april in Krščanska demokracija se je odpovedala upravni razdelitvi države po deželah. Tako je tudi g. D'Aronco ostal janatičen demokristjan in postal bivši janatičen autonomist.

S to spremembo svoje poti je brez dvoma uredil svoje odnose nasproti očetu De Gasperiju, vendar bi bilo dobro, ako bi ne pozabil to, kar je bil nekoč, predvsem pa tisto, kar je nekoč zapisal. Tako bi se moral spominjati, da nas je hotel pred nekaj leti prepričati o potrebi prebujenja Slovencev gornje Terske in Nadiške doline, ki da morajo zahtevati priznanje njihovih pravic, ker bodo na ta način podprli tudi furlansko avtonomistično gibanje. Svetoval je, naj bi naslovili na oblasti posebno spomenico in tolika je bila njegova naklonjenost do Slovencev, da se je ponudil sam za sestavo take spomenice. In ker je možak na mestu, ni samo obljubil, ampak je to obljubo tudi izpolnil.

Kadar so nas potrebovali

Mislil, da ne bo škodilo če malo pogledamo, kaj je takrat pisal g. D'Aronco, ko nas je smatral za svoje brate (ker nas je potreboval).

»Slovensko prebivalstvo občin St. Peter ob Nadiži, St. Lenart, Srednje, Sovodnje, Grmek, Dreka in Podbonec v Nadiški dolini, Tajpana v Karnatiški dolini, Brdo v Gornji Terski dolini, Režija in Praprotno ter nekatere slovenske vasi v občini Tarcent, Gorjani (bivša Artin), Ahlen, Foja in Torjan — ki so vse v videmski pokrajini — šteje po uradnih podatkih okrog 35.000 ljudi. (V resnici 60.000 — op. ur.) To prebivalstvo in ta dežela tvorijo tako imenovano Furlansko Slovenijo in Benečijo in ni imelo nikoli doslej prilike obrniti se do pristojnih oblasti, ker je bilo vedno prepričano, da bo italijanska država pravilno upoštevala njihov poseben položaj državljanov drugega rodu in jezika, na podlagi prevzetih mednarodnih obvez glede drugorodnih manjšin. Toda pri zadnjih razpravah in polemikah o posebnem statusu za Furlansko deželo, so lahko opaziti več poizkusov, ki niso prinašali, ali so celo zanikali njihovo pripadnost k slovenskemu deblu, njihovo ohranitev slovenskega jezika (poleg italijanščine in furlanščine) in njihov na-

men da postavijo zahteve za priznanje odg. varujočih avtonomističnih pravic. Proti takim krivičnim in lažnjivim opazkam in manevrom so smatrali za potrebno napraviti svoj protest.

Istočasno zahtevajo priznanje pravic, ki so v zvezi z njihovim položajem drugorodne manjšine, kot je potrjeno o mirovni pogodbi. Zalostne izkušnje iz preteklosti so jih izmodrile in zato izjavljajo, da so jamstva, ki jih vsebuje člen 6. republiške ustave, preveč splošna in ne-

Tudi mi smo spoznali

Ko omenjamo ta njegov sestavek, moramo z žalostjo ugotoviti, da se je izkazal g. D'Aronco kot zelo dober prerok, ker je že pred tolikimi leti vedel, da je to, kar je določila ustava, preveč splošno in nejasno, ter ne more služiti kot jamstvo za zaščito naših pravic. Morda mu je dala to slutiti njegova pristno italijanska narava. Vsekakor smo mi takrat se z zaupanjem pričakovali, da bodo spoštovali naše pravice popolnoma in smo v tem upanju tudi mirovali, ker nismo hoteli z našimi zahtevami motiti težko delo obnove.

Ko pa smo sprevideli prevaro, smo začeli dvigati naše proteste in to prav sedaj, ko bi ta gospod rad pokazal svoj mladostni greh. On prav lahko skuša pozabiti to, česar se noče spomniti, vendar pa mora vpoštevati, da smo mi bili sicer bolj počasni kakor on pri sprejemanju makjavelistične italijanske politike; vendar pa se zaradi tega ne moremo sedaj odreči naši akciji in g. D'Aronco bi moral biti vsaj toliko v'juden, da bi nas v svojem glasilu ne pozival, naj ne govorimo o Beneški Sloveniji, če je pred leti celo sam rabil to ime, ko

gotova, dokler ne bodo potrjena in popolnoma opredeljena s posebnim deželnim statutom, ki bo jasno določil njihov obseg in način aplikacije.

Na tej podlagi zahtevajo, da se podeli posebna upravna uredba furlanski deželi pod katero spadajo; ta uredba naj bo podobna oni v pokrajini Trento in v Gornjem Poadižju ter mora v vsakem oziru zajamčiti manjšinam vso možnost, da zaščitijo svoje posebne gospodarske in moralne koristi tudi v sklopu te dežele.

Tudi mi smo spoznali

nas je pozival naj se borimo zanjo. Taki vidite so naši nasprotniki danes, taki so bili včeraj in taki so vedno. To so ljudje, ki jim ni mar pravilne stvari, ki ne proučujejo problemov v njihovi realnosti, ampak računajo vse v odnosu lastne sebične koristi.

Če bodo prišli jutri na vlado levčarji ali kaka tretja sila, smo prepričani, da nam bodo ti ljudje (bivši avtonomisti namreč) zopet nudili svojo pomoč in da bodo zopet postali uverjeni o upravičnosti našega ljudstva pri zahtevi za ohranitev svojega materinskega jezika. V tem primeru bomo zopet postali bratje in on kot Furlan bo zopet začutil v svojih žilah kri, ki je zelo sorodna oni, ki teče po naših žilah. Tedaj bo zopet na naši strani evangelij, zapadna civilizacija, krščanska civilizacija in pravica. Tedaj se bo morda zopet vrnil k nam s pozivom za borbo za naše pravice in nas bo vzpodbujal, naj se ne bojimo in naj ne bomo malenkostni, kadar gre za osnovna vprašanja.

V takem primeru bi mu mi lahko odgovorili samo: »Mi ne obračamo plašča po vetru, kakor ga obrača...«

Volivne obljube in agrarna reforma

Dva dni pred volitvami je prišla iz Rima vest, da je vlada odobrila za Furlanijo denar, ki je potreben za gradnjo vodovoda. Ta vodovod naj bi oskrboval večji del vasi s pitno vodo; 525 milijonov bi po tej novici porabili do konca leta 1953 in 1 milijardo pozneje. Glasilo, ki štiti furlanske koristi, je pri objavi te novice poudarilo, da je to volivni čenar in je sarkastično zaključilo, da bi bilo za Furlanijo najbolje, če bi imeli volitve vsako leto. Nočemo tega dejstva zanikati, moramo pa pripomniti, da je prišla novica o kreditu v znesku 1.525 milijonov z namenom, da bi z njo kupili nekaj tisoč furlanskih glasov. Srečni oni! Mi pa lahko ugotovimo, da za nas ni prišlo ničesar od vsega tega, razen nekaj velikih obljub.

Zato nastane za nas tole veliko vprašanje: ali bodo držali dano besedo?

Potrebe naših dolin so velike in zato pozivamo oblasti, da jih vzamejo resno v pretres. Toda pri tem se ne sme uporabljati zasilne in začasne rešitve, ampak se je treba lotiti položaja pogumno in temeljito. Tudi če bi res dali po eno kravico tistim, ki bi jo lahko vzdrževali, pa nimajo denarja, da bi si jo kupili, ni s tem napravljen noben korak proti trajnemu izboljšanju življenjskih pogojev našega ljudstva. Če nekdo ne bo imel krave je logično, da bo prodal krmo in znana stvar je, da je seno v Italiji dražje, kot pa znaša njegova prava vrednost, iz tega izhaja, da bo imela neka benečanska družina enak dohodek, če bo redila kravo, kakor če bi prodala krmo, ki bi jo drugače porabila za njeno prehrano.

PRODAJA KRME V DOLINO

Ta problem je treba vsekakor bolj temeljito proučiti. Potreben je izvoz sena iz grojskih dolin v ravnino, ker s tem omogočajo prereditve večjega števila go-

veje živine, ki daje več hlevskega gnoja, kateri je potreben za dobro pognojitev njiv za pšenico, ki bo služila tudi za prehrano gorskega prebivalstva. Z dvigom števila goveje živine v gorskih dolinah, bi se tudi sorazmerno dvignila proizvodnja hlevskega gnoja, katerega vrednost se ceni na približno 3.000 lir za m³. Tega gnoja pa ni mogoče dobro vporabiti v gorskih dolinah, ker bi bilo boljše, da bi tamkajšnje polje, kjer pridelujejo sedaj koruzo, spremenili v travnike. Na travnike se trosi gnoj po starem tradicionalnem načinu, ki pa ni ravno najboljši, ker prinaša dvojno škodo: prenos velike teže v oddaljene kraje v posebnih nahrbtnih koših, pri čemer gre v izgubo amonijak, ki je v gnoju, ker izhlapi pozneje pa ga na strmih bregovih izpere voda, posebno v deževni dobi, ko ga popolnoma odplavi. Na ta način odnese voda najmanj 50 odstotkov vrednosti hlevskega gnoja, ki je raztrošen po travnikih; prav tako odnese voda po 1 cm zemlje letno s tistih njiv, ki niso zavarovane s travnatimi rušami.

TUDI ŽIVINOREJA, TODA...

Iz zgornjega je jasno razvidna potreba po temeljiti preobrazbi gospodarstva v tem predelu, o čemer smo že pisali. Dvigniti je treba proizvodnjo živinske krme, ker je to najbolj donosen pridelek z ozirom na klimo, vlago in na značaj dežele. Pri tem pa je treba uporabljati čim manj hlevskega gnoja, ker ni prikladen in je treba poseči v večji meri po umetnih gnojilih, ki jih je lažje raztrositi in ki jih tudi zemlja lažje sprejema.

Poleg tega stojimo pred problemom če je bolje prodati krmo v ravnino da bi tam redili več živine, ali porabiti krmo doma in prodajati hlevski gnoj. V primeru, da bi se krmo porabilo doma, pa je treba postaviti problem na popolnoma

Brježenji nu te se ne boje!

Dan znani fašist, ki e hodou po Brjezjah strah sjat tu epoki Mussolinjeve »rivolucionie e uzdihnou rep. On pravi, ki mi Brježeni mamó priti šnjé pod te jušte parkje zatuó, ki njesmo votali za fašizmo tej, ki on e šperou. A tuó to nje rat, ma e začeu parim nas mináčjati; poslušajta kuó e pravou: »Brježenji no majó se pentiti za tuó ki so nardili, pentiti no se muorejo še te Tajpanjeni, ki so šli po te potik. Pohledejta če šperit, ki o má dan fašist, ki e se meritou narditi to fin koj njehá gospodar! Coj nahej nas Brježene, če mi smo ti pardonali za manganelade, ki si ti jih dau tu naši uasi, ne stuoju kudati s tjem, ki mi smo uzabili tuoi pasat. Merkej an nahej judi an na te sarvijev lecion, ki ju je jeu tuoj Duce, ki te ne moreš šnje ha uzabiti! Mi Brježeni smo ta na naši zemji, naša zemja na je pod Taljo e Talja na nje več fašista tej, ki ti kudaš, ne ki na ne bo diventalá več. Če on ti tišó šnjé manganel, ki si ha ceperou dal 1922, pridi uon žnjem zat čemó vidati.

Ne pozabi, smohlar, fašizmo e krepou,

ž njem e krepou se njehá kapo, an kle to ne bo več puošta zanj. Te, ki on kuda móšti na puošt Brježene« tej ki ti praviš te boj ko poj spat.

Osarnike tej fašiste mi ve se ne bojimó, njih manganeli no ne bojo maj nas plejali. To ne koventá, ki ti te pravi, ki mi Brježeni smo tuó ali to druhe. Mi Brježeni smo dali Taliji naše najbuošte sine, ki so umarli po frontu za no uero, ki e jo tou fašizmo a ne mi. Ti kar te koventalo jeti tana front, si bi kuzo par tvej hiši; njesi ti uzeu skiop tu roke. Si te druhe merkou, ki no pojtá. Za tuo koj tiho stuoju, nahej Brježene, ki če so te pardonali, njeso tuó nardili zakí ti te uzdihnuje rep nas. Te šnje kadá, to se ne vje maj. E mi smo simpri djelali naš dovej pod Taljo an ve ha djelamo še nas, ma za nuos ulačiti ve se ne bomo pustili od majedneha, še manjuk od tebe, ki ve te ljepo poznamo in an sou-sje judje našeha komuna, kuó si bi an kuó se nas. Kujetajse, ne se hon' maso zakí to se nevjé kako to pride. Merkej rajši kako na stoji tuá košjenca, zakí naša na je čista.

Volivna krava

Napoletonski pogovor pravi: »Ko mine praznik je opeharjen svetnik. Lanko rečemo, da se tako pripeti tudi po volitvah, ker kadar te minejo, ostane opeharjeno edino le ljudstvo.

Obljube, obljube in obljube. To je geslo predvolivne dobe. Nekateri bi hoteli sedaj trditi, da Krščanska demokracija ni dala nobenih obljub svojim volivcem in to je najboljši znak da skušajo zanikati svoje prejšnje besede. Dobro bi bilo, če bi se spomnili vseh obljub, toda

to je nemogoče, ker ne moremo imeti pregleda čez vse tisto spletkarenje, ki je bilo delo raznih njihovih dirkačev po Beneški Sloveniji.

Le na splošno lahko omenjamo glavne obljube, predvsem pa tiste, ki so bile zapisane: šolska poslopja, pogodovovalni in delovni centri, strokovni tečaji, dograditev cest glede katerih so celo sestavili seznam prvih del, ki bi jih bilo treba takoj začeti; med temi deli omenjajo šest cestnih odsekov, za katere je predvidenih 121 milijonov lir stroškov. To ja še ni vse. Govorili in pisali so tudi, da je Krščanska demokracija proučila probleme gorskih krajev in pripravila načrte za izboljšanje življenjskih pogojev z raznimi izboljševalnimi deli in ureditvijo vodnih bazenov ter raznih drugih načrtov, med katerimi je najbolj demagoški in napravljen nalašč za prevaro preprostih ljudi tisti, ki obeta po eno kravo vsem družinam, ki bi jo lahko vzdrževali, pa je ne morejo kupiti.

Zelo zabavno je bilo videti, kako je krožil od vasi do vasi general Evgen Morra, bivši podprefekt, pokrajinski predsednik državne zveze borcev in povratnikov, predsednik pokrajinskega odbora za delo in zaposlitev itd. itd. in obljubljal kravico, da bi si tako pridobil glasove našega ljudstva. Mi se vsega tega spominjamo in bomo vedno opozarjali na to tudi druge ljudi, čeprav niti od daleč ne računamo, da bodo te obljube držali, ker imamo premla zaupanja do tistih, ki so jih napravili. Vendar pa pozivamo ljudi, ki so sedaj na oblasti, naj ne varajo same sebe s tako doseženimi uspehi, o katerih je najmanj kar lahko rečemo, da so zelo malo poštení.

Tudi če ne upoštevamo ogromno organizacijo stranke, ves cerkveni aparat, vsa sredstva, ki so jih vrgli v borbo, vse obljube, vsekakor ni posebno velika čast, če se nekemu generalu, kot je Morra, posreči premagati samo narednika, kot je Molar ali nekemu polkovniku kot je Olivieri navadnega vojaka, kot je Marinič. Za prihodnje volitve, kadar se bo naš narod še malo bolj prebudil, bomo verjetno videli kandidirati v Beneški Sloveniji pod ščitom s križem kar načelnika generalnega štaba in vrhovnega poveljnika armade. In če še to ne bo dovolj, bo prišla tudi miss Italija, ki jo bodo za to priliko verjetno spremenili v »italianissima«.

Vsekakor naj si zapomnijo, da bo vedno težje prepričati naše ljudstvo o tem, da mora še naprej živeti v takim položaju, v kakršnem se nahaja sedaj.

drug način, kot so ga postavili sedaj. Ne samo bomo kravico za vsako družino, treba je postaviti lepe hleve. Samo ena krava zahteva stalno delo ob gotovih urah, zaradi česar mora pustiti vsaj en človek delo na polju, da ji da jesti, da jo pomolze in da odnese mleko v mlekarino. To delo je skoraj enako za eno, kot za deset krav. Prav tako bo za eno samo kravo potreben hlev (razen če demokratski dirkači, ki obljublajo kravo, ne mislijo, da jo bodo beneški Slovenci držali v kuhinji) in vsakomur mora biti jasno, da je hlev za eno samo zivince stvar, ki se ne izplača.

Zato naj demokristjani kar opustijo take načrte in naj problem postavijo drugače. Potrebna je kompletna agrarna reforma, ki naj omogoči kmečkim družinam, da pridejo vsaj do desetih krav, ker pri manjšem številu ni mogoče govoriti o pravem kmetijskem gospodarstvu, ampak samo o tradiciji in o ljubezni do zemlje. Zapomnijo naj si, da je potrebna pametna in temeljita izboljševalna politika, za izboljševanje polj in gradnjo cest, ki bi omogočile boljše izkoriščanje tistih predelov, ki se jih sedaj komaj dotakne človeška roka. Potrebno je odpraviti drobitev posestev in omogočiti zopetno sestavo večjih kmetij z zao-kroženim zemljiščem, kar bi vednovno dvignilo proizvodne možnosti dežele in imelo kot posledico večkratni dvig družinskega dohodka.

Kmečka agrarna reforma bi si morala postaviti za cilj ustanovitev malih gospodarstev različnih velikosti, upoštevajoč pri tem položaj in značaj zemljišča. Ta gospodarstva naj bi obsegala od 1 do 5 hektarjev, kar bi bilo dovolj za zagotovitev krme, ki je potrebna za kakšnih deset glav živine. Poleg takih gospodarstev, ki bi imela za temelj živinorejo, bi lahko posvetili pažnjo tudi vzreji prašičev, s čemer bi lahko izkoristili mlečne odpadke, dalje gojitvi čebelarstva in perutninarstva.

Verjetno pa bodo za prihodnje volitve zopet oživil samo kravico.

IZ ZAHODNE BENEČIJE

TAJPANA

Več kot dan bot smo povjedali u kajšnih kondicjonah je nastala cješta, ki od Tajpane na peje tu Pletišče. Kaj krat smo se zauzel an opozoril use pohlaularje naj uzamejo provedimente, druhač ta cješta ne buo vič nucala za po njej uozit. An takuó je paršilo, de korjera, ki gre trikrat na tjeđan u Pletišče ne bo hodila vič, pru zavuj tehá, de se na muore uozit po tisti cjesti. Judje tiste uasi sadá bodo prez automobilske veze an ku buodo muorli priti u mjesto, ju napravit 8 kilometre h noham, prej ku prideju do korjere, ki buo uozila le do Tajpane an na Planicu. Governo, de bi paršú pruoitim temu, de bi se postrojilo tistu cjesto, nje nič napravu an autorita sje poskarbjela napravit samuó tabelu, ki je ložena tam par Tajpani, kjer je pišeno po taljansko tuole: »strada senza manutenzione — non si garantisce la percorribilità«. Hlejšta veliku sramotu, ki so ju napravili! Cjesto, ki peje u dvje uasi, ki majó kupe vič ku 1000 duš, so ju zapustil an potlé dal se tabelu, de se na muore po njej. Potim praveju, če naš žornal piše o takih reči, de djela propagandu pruoiti Taliji...

Njesmo se vidali gor mez videmske žornale, de bi pisali kuo živijó judje naših kraju, a de mi smo »italianissimi, fedelissimi an takuo naprej pa ga majó čas za pisati. Oni videju samuo tuo, kar je njim dobro, tuo kar mi mamó potrebo ne videju; tistimu, ki potrebo ju vidi an jo povjé jasno, mu pa porečejo, de je propagandist pruoiti Taliji.

Smo čuli, de Notar Pividori taz Tarcenta, ki sigurno njé ne brauc našeha žornala, ne svoj sostenidor, de je lamentú gor mez take slabe kondicjoni, ki jih muorajo živjet naši judje. On je vidu an dan, ku je šu u Pletišče dan testament djelat, kuo je težkuó uoziju automobil gor po tistim potoku, ker na muoremo rejé, de je ta cješta. Upajmo, de njesu tud njemu jali, de djela propagandu pruoiti Taliji ku jim je povjedu, de u takih kondicjonah sa ne muore pustit judi živjet... Notar Pividori nje sam, de je tuo vidu; dosti drugih pohlaularjou so vidali an vjedó ljeuše ku on, de jih nje kraju u cješi Taliji takuó zapuščenih.

Vje predusem Cautero, demokristjanski kapo tu Uidme, ki je mu korajžo pokazát malo dni pred votacijoni suó muo ljudem tu Brezjah za jim prosit voto. Pohledejta do kakeha viška pridijo tisti, ki raprezentaju taljansko demokristjaničeri. An na konac prideju use adnó oni na komandu; zakí? zavuj tehá, ki djelajo teror na naše močno religiozne judi an jim praveju, de tist, ki ne votá demokraciju kristjano bu šou tu pakóu. Pri tjem pomahajo največ farji, ki so šli osebnó hiši po hiši an parnuorali votát za Cauterja an njehá lego, ki ne buomo vič ha vidali u naše kraje, ku njesmo ha prej vidali, do drugih šterjih ljet, kar on bo jimú potrebo za druhe vote. Anjelé oni su kontenti, ker njih stou on je siguran za šterji ljeta an s šterjimi ljeti obečuanja ne če kontentati use naše judi, ki so votali demokracijo kristjano. Prove ve je mamó od tjeđ pet ljet pasanin.

BRDO

U nedeju ne ba párva riunjon on noveha konseja komunal nu e ueljéžou šindik Šiniko Peter (Dolč). Itako Barjeni nu majó oni šindika nu Njivarji nu majó kuj vičšindika.

MUZAC

U nedeju ne ba velika segra od Sv. Zouana; so paršili noviki judi tu našo uas, ma te jih tjelo priti pouno več bal e bi ljeđ timp.

FOJDA

Nje še douho timpa od tehá, ko so pošjali u naše uosté jajca od rib, de bi se povečalo bohatost od ribe par nas. Povjedati pa muormo nič kaj ljeđo rječ, ker smo pred malo časom vidali u uodi Grivo na stuo an stuo malih ribic, ki su martve plauale po uodi. Bilo je še dosti majhanhíh trot an drugih kvalitati rib, ki so ble majhane, še ne dobre za jesti. Bile su use večenjane, najbrže s kloram, ki ga je kajšen brez vesti vargu u uodó. Za tistu veliku škodu sje začeu interesat »Consorzio tutela pesca«, ki buo tisto rječ parjavu na autoritadi, de buodo ti-

ste poskarbjele za večjo vigilancu an punili usakega, ki bi djelou škodo ribam.

BREG

Naša Zgarban Dorina ne uerbala dan premjo, ki e bi ložen od »Casse di Risparmio« od Vidma za otroká, ki e naredou najljeuši kompit. Na če jeti itako nekej ne mijarje franke. Nu vorijo nan, »šklavac«, ma tant naši otroki nu majó buójšo lavo koj teze, ki no stoje ta na plan.

MALINA

Nje še douho od tehá, ki te paršilo tu naše kraje use pouno sudatou. Nekej jih je šlo na horo Vrh an začeli parpraujati fisto mulatjero, ki horpelje pruoit Caneboli, druhi pa su se nastanil tu Malini an popraujajo cjesto, ki peje tu Subid. To je pru, de se parpraujajo cješte, ki so zarjes potrebne popravi, a zakí se nje dalo u tisti okažjoni djelo našim dižokupanim djeloucam, ki tékaj ljet čakajo, de bi mjeli kajšno djelo. Sadá, ki ne paršila okažjon za djelo, za zaslužít kako liro, pa so djelo uzeli horé sudadje an itako buodo naši djeluci še indavant prez djela an spadal usak dan u večjo mizerjo.

Pred dnevi je bork Molinarjou, ki o má nih 10 famej, finila djelo za dno diramacjon akuedota, ki e douh 200 metrou. Kamun je pomagu par temu samuo u materjalom an dau asistencu teknikú; use ta druhe so pa dali sami ljudje, itako, de je usaka fameja djelala deset dni prez plače. Mi povjemó paj, de sadá, ki Molinarji majó uodó, se ne bo governo huallu, de jim je naredu akuedot, ker u resnici, če judje ne bi djelali za nič an

IZ VZHODNE BENEČIJE

MATAJUR

Sadá, ki su pasale votacijoni an ki vemó tikeri možje su paršil na kamun, upamo, de se buo napravilo kej za priti nam pruoiti. Potrebjinje, ki jih mamó su znane usim, še buj našim moškim, ki živijó u naših horah an ki jih je nič manj ku šest. Če naše možje od hriba ne buodo spali, se buo dalo napraut dosti reči, samuo če buo dobra volja an če se ne buodo pustil kuazát foreštjerjam, ki mješaju komun an ki majú interes, de bi se ne djelalo dobrú u naše kraje. Sekretarja je trjeba mu stort djelat samuó sekretar a ne gospodar. On je plačan od nas, de bi nam služu, nje plačan za bit naš gospodar. Tuo je trjeba, de naši možje se dajó u hlavo.

AŽLA

Ta pasani tjeđan su začel djelat tu naši vasi kanau za druhe tuba dat notre od starega akuedota. Je blo žeđ vič ljet, ki uodé je blo malo u naših fontanah, zakí tublini so bli, po tulkim cajtu, usi pokuarjeni. An po tarkaj protest an reklamu smo vendarle adán krat paršil, de smo otenjili tuo kar smo mjel tulku potrebinje.

Dobrú bi blo, de sada, ki se djela nou kanal za nove tube dati notre, bi se lahko dalo nardit še kajšno fontano u tiste kraje naše uasi, ki su deléč od centra. Smo že pisali ankrat, de bi bla močno potrebna uodá an dol na bivje kjer se cješta razdeli adná za Skrutovo an adná u našo vas. To bi se dalo nardit prez težkoč, ker ku bojo dani novi tubi, bo sigurno dost uodé za druhe fontane postavít. Mi upamo, de pohlaularji naše vasi buodo tuo vidali.

Bilo je zarjes ljeđo jutro, ku sam šu an dan po Ažli. Pruoitim mi pride nječka mati, ki je z silo uljekla za sabom svojeha 5 ljetneha otroká an mu je kar naprej njekej praula. Ker sam vidu, de je tist otrok use objokan, sam se ustavu an tjeu vjedít, kaj sje zgodilo. Zvjedu sam hitro use. Puoblič nečje u azilo hodit, ker mu se tam ne dopade. Začudiu sam se, ku sem nimar vjedu, de je azilo ljeđ an nou lokal, kjer bi muoril otruoč

se sami s tjem parpejali uodó, te 10 famej ne bi tjele beti šnje brez nje.

BREZJE

Smo zvjedali, ki Uidemski pohlaularji po tékaj časom, so odperli oči an je obarnili na našo uas, kjer so vidali kuo smo bli do donás zapuščeni. Če rječ, ki to je tale, prej njeso vidali naših bizunj, a za velike tase nam zalošti so znali. Njeso nič vejale naše pritožbe, ežatór e tou soude, druhačej kravico, ki ve mamó tu hljeve so jo tjeli despetni an jo pejati.

Objéčal so use njih premure za nam prit pruoitim, mi paj ve jim tikáj malo vjerjemo, zakí to nje te parvi krat, ki so vidali, kako to se stoji par nas. No vjedó, an še ljeđo no vjedó u kakih kondicjonah no se obrenčejo Brezje. Brez uodé; z cjestami, ki no djelajo strah; breh nehá mostá, ki on veží našo uas z Srjednjobardom; s semitjerehan, u katerim njemamo še zemje za naše marličje pokrit.

Lani so nam nardil škuolo, to je rjes, a ne njemajo kaj za se hualit naši governanti za to operu, ker usi no vjedó kje ne ba prej. An če to nje bo zavuj velike vergonžje, ki e jo muoru governo an njehá podrepniki spoždrjeti, ne vjemó če so bi jo nardil. An še to: s katerimi soudi so jo nardil? Z našimi, ker usi vjemó kaj milijone lir ne naša uas plačala za taše prez mjeti neč. Če te soutje so bli naše uasi pustil, smo tjeli mjet jih rat za nardit ne koj škuole, ma za postrojít cjelo našo uas. Mi Brježeni nečjemo prašati boho ime governo, zakí o nam naredi tuo, ki to nam manča, ma čemó, ki na part tas, ki mi ve je plačuumo no pojtá še za nas. Obečuanja mi smo štufi, čemó ki to se z nami djelej te, ki ve mamó use dirite, ker še mi smo no part čitadine Taljane, ki tu ueri an tu pažu no djelajo njeđ dovej. Tuo naj se loži tu hlavo governo, prefet nu te šterji pohlaularji našeha kamuna, ki fin donás njeso bli kapani pokazát nu mar dobre uóje za nardit kej še za nas.

biti ku u nabesih, če hledamo, de na svojim duomu nimaju tistih komoditadi. Zvjedu sam potlé, de su dosti otroc ne kontent an ne samuo ta puoblič, ki sam ha jimú pred mano usegá objokaneha. Ker mi je tista rječ u resnici interesala, sam še potlé uprašú, zakí tisteha nezadovolstva. Povjedali so mi tuole. U začetku je bilo use ljeđo an dobro an tud za use adnáku, napravili so še fotografije, ki so ljepe za mjet premjo... Donás je tuo use druhač. Otruoč u azilu nima jo za dosti jesti, na duom parhajaju lačni an so pruoit temu, de bi se jih u azilo pejalu, če bi ne jim dali prej velik kruha, de bi se lahko u njim o poudan najedil, ker racjon, ki ju dajaju tam otrokam je previč majhana.

Ku sam takuo poslušou take lamentele, mi je bila rječ usa sobto jasna; trjeba je, de se špara, ker so ble speže za napraut tist azilo velike, ki za ju rjes povjedate je ljeđ lokal an bi se jalo; de je nek »esempio della civiltá e grandezza al confine della patria... A tiste bale sa ne dopadeju našim puobčam an čečicam an zatuo usak dan jokaju an portardjó hrenko resnico, ki se skriva za tistimi velikimi zidovi od ONAIR u Ažli. Oni čejó, de se jim da za jest an napoune trjebuh s kruham an z mineštru, a besjede »italianissime« naj se darže tisti, ki od njih majú interese.

SV. PETER SLOVENOV

Začeli su strojít cjesto, ki pelje od Špjetra u Ažlo. Na tisti cjesti, ki jo sadá postrojó, pa nje dosti senjalu, de bi muorli vozniki vidát, de sa na smje vozit po njej. Zavuj tehá bi se preteklo neđejo hmalu nardila huda masrečja, ker je adná vespa, na vjedóč, de je cješta zaperta šla kar naprej an tuo še na ne ta pravi strani an poderla na tla setre Jusić Rozino an Miljo an njihovo malu nečakinju, use doma iz Ažli, ki su parhajale pouno zvičér s Špjetra. Sreča, de nje bilo žartu an de su use tri odnesle le velik strah. Zatuo povjemó usim vozačam, de naj dobro hledaju na use senjale od cješte, ki so, ku smo prej povjedali, nezadosti, de bi jih muoru usak subto vidati.

Kuo stopa dita, Cementi di Bergamo' z našimi djelauci

Sobto po zadnji uojški, to je ljeta 1946, se je odperlo djelo u javah kamna na Okulah an u Tarčeti, okupanih pri tistimi kantjerju je blo nih 85 djeloucu, ki so kopali kaman an na to uozil z vagoni po tisti mali feroviji u Čedad, kjer so forni an malni od fabrike cementa. Tam sje cement napravu an od tam ta sje vozio u žakjah po 50 kilou usak, po cješli Taliji. To djelo je tej, ki usi vedó, močno težkuo, a use adnó, ker par nas je dosti djeloucu brez djela, zakí pa nas nje mochoč dobiti druhe okupacijoni, djeluci, ki so tam djelali, su bli kontent an se vje, de su se trudil velik, de bi daržal tardo za tisto majhano okupacijon, ker bal su se, de bi na zgubil tud tisto malo. Usak djelovac jediti napravu nu produkcjon veliko, plača pa je bla zarjes majhana, takuo ku določajo sindikalne organizacije, u njeđ tarifah. Pri tistimu djelu je ta dita velik zaslužila, ker je z nim malim numerjem djeloucu, napravila velik djela, zakí usak djelovac je napravu use kar je bluo u svojih moči. An vidali smo, kuo je tista dita obohatjela, saj je pred dvjema ljeta mo-

derna use suoje naprave u fabriki an za voziti kaman. Prej tista ferovija (trenin) je pejala na karbon, sadá pa so nardil use na letriko.

Več djeloucu naših kraju njeso mohli vič prenašati tistega tulku hudega djela an je paršilo, de sje jih dosti licencjalo. Adni, ki so bli previč stari, so muorli pustit, druhi pa so zboljeli ali pa so rajši šli posvjéte služít kruh. Dita se use adnó ušafala druhe djelouce an djelo hre naprej po tisti poti an z tistim tratementom. Ti djelouci so donás adnako štrutani an zavuj velike mizerje an straha, de bi ne zgubili še tisto djelo, moučijó an nobedan se nečje fidát za nu protešto nardit na takim slabim runanjem an na takuo malo plačo.

Al je to prou? Mi, ki se toučemo za pobuojšati kondicjoni naših djeloucu, čujemo, de smo dužani, de muormo se interesat za take buohe ljudi an zatuo čemo de se kontrolá to djelo, ki nje člo-vješko, an de se kontrolajo tud tisti ki su a kapo, zakí previč štrutauajo ubohe naše djelouce.

ZA NAŠE DELO

Par košnji sená

U predzadnjem numerju smo dali nekej nasvjetju gor mez košnju, de buo usak kumet naše dažeze lahko popravu suoje napake, ki jih djela par sušenje sena. U parvim smo povjedali kakuo se sječe an u tikerim cajtu, donás pa uam buomo poučil, kuo se muorta runát s senom ku je slab timpo.

Či vidita, de se bliža huda ura al de se žeđ od dugo cajta parprauja na daš, pasprávi hitru use senuó u lonce, a ga ne stiskajte previč, de se na buo uhrjelo, če buo muorio senuó stat takuo vič

TORJAN

Med cajtom ku sje djelalo propagando za votacijoni, ko so usake suorte partiu impinile po zidah manifeste, je paršilo u naše kraje več moškik, ki su zblížali adnehá mladeha fanta an mu obečjali dosti denarja, če buo po zidah dau manifeste za kandidata Kosmačina od lište »Paesi Tuoi«. Ta fant, ki je mu veliku potribinjo, je tisto oferto sprjeu an fecelo napravu suoje djelo, a po končaním djelu nje bilo vič ne duha ne sluha po tistih haspuodih, ki su mu dal tist kompit, torej še manj poplačilo za djelo rapraujeno. Naj jih je tistim sram do čná njih duše, če ju zarjes majó tisti haspuodi, ker takuo sa ne djela z ubohimi ljudi, an še za propagandu. Mi vemó od katjereha partida su tisti an s tjem smo vidali kulku kulturni so tisti, ki bi tjel pridhati, de oni su za »difezu taljancitadi naših dolin«.

PODBARNAS

Pred kratkim cajtu, su se naši otruoč vračal s cjerkué Gorenjega Barnasa, med potjo su se igral an lovil, takuó ku majú nauadó naši ta majhani. Kar preca sin našeha vaščana Strakolina, je vargu an kamanj an z njim zadeu šest-najstletno Kručilino pru u glavu, de ju je močno ranu. Mjedih, h katjeremu je mlada čečá šla hitro, ji muoru zašít rano an ji je dau 20 dni zdrávenja.

Nova korjera bo vozila s Čedada do Klodiča

Po cjesti, ki pelje od Čedada do Zamirja, do Klodiča an Pačuha, bo začjela uozit nova korjera; lahko pa po pravice povemó, de tista jamnasta cješta nje urjedna tiste nove korjere.

Dita Anton Kručil je nardila tist sakrifijé za uslužít ljudi, ki je ukupila novo korjero, ma ne dita ne ljudje bi ne bli radi, de bi korjera tu no ljeđo se verdbaala an h kraju varglá, zavój autoritat, ki na nič poskarbe za postrojít cjesto.

Spotljivo je vidát cjesto, ki pelje od Čedada po tistih dolinah, ki korjera ima službo, tista cješta nje podobna vič drugemu ku samemu potoku.

Zatuo pa prosimo usi ljudi telih dolin, de čí dita je nardila tist velik sakrifijé za ukupit novo korjero, naj nardi še autoritat tist majhan, za postrojít strašne jamnaste cješte.

dni. An kjer se muore, bi vam jstá, de naložite senuó na rakle ali veje, takuo de senuó stoji u ajarju an se odteče od uodé an u tistim cajtu se pozračí de na pride mufa.

U vič krajah dajó senuó na bodeče niti, ki su u razdaljah 40 centimetru adná od druhe an takuo se napravi adan zid iz sena. U tistih krajah, kjer je vičkrat huda ura u tjem ljetnim cajtu, je na primer bliž Trbiža an na Koroškim su tisti zidi, kjer visi senuó, pokriti, de je buj na varnim. Zatuo bi bluo dosti koristno, de bi se tud na naših gorskih sanožetah postaulo take praprave, ki ne koštaju tulku an bi se ne blo trjeba bat tud če pada daš an tjeđan, de bi se senuó pokuarlo.

Par žetvi ušenice

Tale mjesec buomo požél tud ušenicu. Prej ku buomo začel par žetvi, muormo dobro hledat, de je ušenica zarjes zdréla, tuo se pravi, da muora bit slama pru usa ljeđo rumena, zrno pa muora bit takuo tardo, de ga se ne muore raniti s nohtom. Ne smjemo pa previč čakati, adnako ku pri košnji; če žito previč razdreje, se buo par žetvi an par nošenju na dom porazgubilo dosti zrnja. Ku sta poželi, je buojš de hitru prekopate njivo, de se zemja previč ne posuši, de buo čcharžala umiditat an buo sjeme, ki ga buosta posjali, dosti prej zraslo. Za ušenicu lahko usejete cinkvantin al pa rjepu, buj pouzo pa lahko usadite tud zelje.

Žalostan sveti Ivan

Ku pride k nam sveti Ivan arzesveli use ljudi, stare an mlade, tisti dan pred svetim Ivanom je bla stara navada par nas, de usi, čičice an puoblič pried ku sonce ustane preljetajo use naše traunike an planine za ušafat rože sv. Ivana an pred usako hjšo na usakim prugu je use oflokano s krancelmi an usjeđ sort rožami. Zvečer pa prižgejo velike kresove. Otroci iz usjeđ vaseh že an mjesec pred svetim Ivanom so se pretjkali, de tekira vas bo mjela guarš kries an ku se je na sveti Ivan zvečer tama nardila so kresovi zagorel po useh vaseh; iskre od adnega kresa so se tikala iskr drugega;

O ljudje, duo je kauža, de mi druž muormo le muče prit ob naše stuo an stuoljetne stare navade?

arsvetljalo se je po usjeđ brezjah an dolinah. Veselje je blo čut povsod; use čičice an puoblič, stari an mladi, use je bluo oku kresovu an pjelo naše ljepe slovenske puojce.

Ljetos pa ni bilo takuo. Otroci njeso mjel cajta znest darva za kries, zak so skor sami otroci doma an muorjo djelat tiste djelo namest puoblič, ki so usi so svjete. Zatuo pa povemo, de je buj žalosten sveti Ivan ljetos. Tu admim kamune, ki ima 18 vasi an je bluo usakikrat 18 kresou, so zagorjel ljetos samuo šterjli.

Odgovornj urednik: TEDOLDI VOJMR
Tiskala: Tiskarna Lučchesi - Gorica
Z dovoljenjem videmskega sodišča št. 47